

Вайнілович Наталія Андріївна,

аспірантка факультету соціології Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут"

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: МОТИВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Статья посвящена исследованию волонтерского движения, в частности, изучению мотивации его участников в современном украинском обществе. Изучение различных аспектов волонтерского движения позволит разработать эффективные пути привлечения волонтеров к социальной работе, приумножить гуманистическую составляющую жизни нашего общества, будет способствовать более полной и успешной социализации молодежи, принимающей участие в волонтерском движении.

In article focuses on the problems of motivation volunteers with forms of volunteers' productive work in Ukraine under modern conditions. It's necessary to know volunteers' needs to encourage such people, maximally taking into account personalities interests and moral norms of volunteers. The study of theoretical aspects and practical skills of volunteer movement will allow volunteers' bringing in the social work more actively and effectively. The investigation will be opportune the social help development in our society with more social-full socialization of children and youths, who take part in a volunteer process here.

Волонтерство є досить поширеним явищем в сучасному світі. За даними європейських моніторинрів, більш ніж половина дорослого працездатного населення задіяна до волонтерського руху [1], а це означає в ціннісному аспекті, що допомагати іншим, бути соціально активним та займатися суспільно корисною справою є престижним. Подібна соціально активна гуманістична позиція заохочується сучасним раціональним цивілізованим світом. Цього потребує сьогодні і наше суспільство, що спонукає до пошуку заходів заохочення людей до волонтерської діяльності.

Історія розвитку та сучасний стан волонтерства в різних країнах доводить, що основною галуззю діяльності добровольців є соціальна (галузь допомоги, соціальної роботи), тобто та важлива царина суспільної життєдіяльності, у якій участь держави визнається далеко не завжди достатньо ефективною.

З огляду на соціальні потреби суспільства та на те, що ці потреби зазвичай задовольняються повільно і не завжди успішно, волонтерство як ціннісно-гуманістична та соціально-орієнтована практична складова суспільного життя опиняється в центрі нашої уваги. Соціологічна рефлексія тенденцій розвитку волонтерського руху, мотивації волонтерів стає одним із першочергових завдань сучасного соціального знання, визначає *актуальність* й нашого дослідження.

Виходячи з цього, *метою роботи* є концептуалізація волонтерства, тенденцій волонтерської діяльності, зокрема здійснення аналізу мотиваційних аспектів волонтерського руху в сучасному українському суспільстві з розробкою ефективних форм заохочення добровольців до волонтерської діяльності.

Для реалізації мети необхідно, насамперед, з'ясувати, який зміст вкладається в поняття "волонтерство", "волонтер". Поняття "волонтер", англійського походження, як відомо, дослівно перекладається як доброволець. В розвинутих країнах сучасного світу майже кожна громадська або соціальна організація співпрацює з волонтерами-добровольцями. Йдеться про людей, які присвячують свій вільний час, сили, енергію на подолання соціальних, психологічних та інших проблем представників різних груп населення. Ця діяльність здійснюється на добровільній основі. В правовому аспекті даний вид діяльності спирається на Всесвітню декларацію волонтерства, де зазначено, що *всі люди мають право вільно присвячувати час, талант, енергію іншим людям за допомогою індивідуальних і колективних акцій, не очікуючи винагороди*. [2] Зазначений правовий документ в ціннісно-орієнтуючому сенсі звучить як заклик до дій для свідомих, соціально-зрілих людей [3].

Згідно із Загальною декларацією волонтерів, в Україні "волонтерство" визначено як добровільний вибір громадян, що відображає їх особистісні погляди та позиції. Разом з цим, "волонтерство" розглядається як активна участь людей в громадському житті країни, зокрема, участь громадян в соціальному житті громадських організацій та державних структур, що сприяє покращенню якості життя в загальному сенсі, особистісному росту та поглибленню відчуття солідарності; реалізації

Розділ 2. Соціологічні дослідження проблем сучасного суспільства

основних людських потреб на шляху побудови більш справедливого та мирного суспільства; економічному та соціальному розвитку, створенню нових робочих місць і нових професій та виражається, зазвичай, у спільній діяльності в межах різного роду асоціацій [2, 3].

Теоретичні та методологічні засади дослідження феномену волонтерства та його мотиваційних аспектів закладені зокрема, в мотиваційних концепціях вітчизняних та зарубіжних вчених, таких, як О.В.Безпалько, Н.В.Заверіко, І.Д.Зеєрева., Н.В.Зімнвець, Е.П.Ільїн, В.Дибайло [4, 5, 6]. Критерії практичної оцінки мотивації волонтерів представлені в документах міжнародних організацій [7], в публікаціях Ціганкової Т. М., Гордєєвої Т. Ф. [8].

Варто зазначити, що волонтерство має виважені історичні традиції. Практика спільної діяльності в сільських громадах припадає на давні часи української історії. Деякі з форм волонтерської діяльності збереглися в житті українського суспільства й до сьогоднішні, зокрема, збиратись на толоку, будуючи церкву, допомагати громадою викопати криницю, полагодити дах, доглядати самотніх сусідів похилого віку, брати соціальну участь у житті знайомих, друзів в умовах великих міст.

Зараз в українському суспільстві волонтерська допомога все частіше реалізується через формалізовані структури та інституалізовані установи, коли провідну роль у наданні різних видів соціальної допомоги відіграють соціальні служби, центри, державні структури та громадські організації. В таких умовах значення волонтерства стає надзвичайним, воно стає не лише соціально бажаним ціннісно-гуманістичним явищем. Сьогодні важко уявити жодну соціальну службу, центр (наприклад, Центр соціальних служб для молоді) або таку міжнародну організацію, як Асоціація Червоного Хреста чи YMCA (Міжнародна християнська асоціація молодих людей) без залучення волонтерських ресурсів. В умовах таких організацій волонтери, співпрацюючи з фахівцями, здатні надавати широкий перелік соціальних послуг (профілактичні заходи, соціальні акції, тренінги, семінари тощо) для різних верств населення.

Й досі у багатьох людей "волонтерська діяльність" асоціюється з суспільно корисною неоплачуваною діяльністю, при цьому робиться акцент на "неоплачуваній" її характеристиці. В реальності волонтерська діяльність передбачає певний розмір та форми оплати. Разом з тим, кінцевою метою волонтерської діяльності, мотивацією для надання соціальної допомоги виявляється насправді не грошова винагорода.

Залишається відкритим питання, що ж спонукає людей до соціальної діяльності на добровільницьких, так би мовити, нематеріальних засадах? Хто сьогодні представляє корпус волонтерства, задіяний до соціальної допомоги, зокрема в Україні? Що собою являє мотивація українських добровольців?

Для того, щоб віднайти відповіді на ці питання, було проведено опитування (у формі усного інтерв'ю) серед членів громадської організації "Християнська Асоціація Молодих людей та сімей - YMCA". Було опитано 80 осіб.

Завдання дослідження полягали в наступному:

- визначити мотиви участі підлітків та молоді у волонтерському русі;
- виявити присутність/відсутність бажання винагороди за волонтерську діяльність;
- визначити рівень розвитку комунікативних навичок;
- виявити рівень обізнаності респондентів щодо діяльності волонтерів.

Ми припускали, що в сучасних умовах основними мотивами участі у волонтерській роботі є альтруїстичне бажання волонтерів допомогти іншим, а також самоствердитися в процесі добровільницької діяльності, досягти особистісного та професійного розвитку.

Основні характеристики вибіркової сукупності такі: за статтю -72,5% жінок та 27,5% чоловіків; віковий діапазон опитаних - від 14 до 27 років. 81% респондентів – студенти, 13% - школярі, 6% - працюють. У шлюбі перебуває 6% опитаних, живуть з партнером/партнеркою 10%, поза шлюбом – 84%. Дітей мають 5% респондентів. У цілому розподіл респондентів за віковими та статусними показниками відповідає загальним характеристикам учасників волонтерського руху.

Організація "Християнська Асоціація Молодих людей та сімей" (YMCA), на основі якої було проведено опитування, існує в Україні майже 17 років. Християнська Асоціація належить до громадських організацій в Україні, що реалізують спільні проекти, заходи та програми з іншими країнами світу. Майже всі програми цієї організації соціального, культмасового, спортивного спрямування, орієнтовані на дітей, підлітків, молодь та сім'ї, впроваджуються в життя волонтерами.

Одним з напрямів волонтерської роботи організації є успішне виконання добровольцями окремих завдань соціальної роботи в певній галузі за умов збереження безпеки клієнтів та безпеки самих волонтерів. Тому в YMCA проводяться навчальні семінари, тренінги для волонтерів, на яких вивчаються мотиваційні аспекти участі добровольців в роботі, а також волонтерам надаються необхідні знання в тій галузі діяльності, де вони будуть задіяні [9].

На базі організації працюють більше сорока волонтерів, задіяних в реалізації програм різного спрямування. Кількість учасників волонтерського руху час від часу змінюється, люди, задіяні в одних програмах, переходять в інші. Це обумовлено різними чинниками, одними з яких є бажання добровольців реалізовувати свої здібності в різних галузях соціальної, культмасової та інших сфер, як розширити коло набутих навичок.

Зазвичай волонтери YMCA працюють над проектами неформальної освіти через участь у тренінгах, семінарах, круглих столах, суспільних акціях, таборах та ін. Вони допомагають вирішувати такі глобальні питання, як погіршення довкілля, споживання наркотиків, зловживання алкоголем, паління, поширення ВІЛ/СНІД, зниження рівня духовності, нівелювання ролі сім'ї у молодіжному середовищі, зайнятість дітей та молоді у вільний час та багато інших.

Як свідчать результати опитування, волонтери вони не отримують особливої матеріальної підтримки, проте для них відкриваються широкі можливості участі та спілкування з добровольцями інших осередків YMCA в Україні та інших країнах світу. Крім того, YMCA періодично заохочує своїх волонтерів, наприклад, надання певних пільг, моральну винагороду, надання можливості користуватися символікою соціальної агенції, коштовні подарунки, організація відпочинку волонтерів тощо. Для того, щоб волонтери мали задоволення від своєї роботи, діяльність організації спирається на низку принципів та норм. Зокрема, запроваджено принцип "відповідності роботі", волонтери не повинні працювати надмірно, мають відчувати результативність своєї роботи, усвідомлювати власну потрібність, соціальну значущість в організації [9].

Аналіз отриманих даних дозволив зробити деякі висновки. Зокрема, є підстави стверджувати, що рівень зацікавленості респондентів у волонтерській діяльності є досить високим. Разом з тим, на думку респондентів, існують причини, що заважають навіть при "великому бажанні" бути волонтером. Крім основної причини – браку вільного часу (що наводить на думку про декларативний характер бажання бути волонтером у більшості респондентів), вирізняється також неналагодженість належної організації волонтерської роботи в установах.

Серед сфер зайнятості потенційних волонтерів найбільше відсотків набрала галузь соціальної роботи (41%), зокрема, соціальна робота з дітьми (дитячі притулки, діти вулиці) виявилась популярною та соціально значущою для 66% респондентів. Серед опитаних ті, що мали досвід соціальної допомоги або є задіяними зараз в соціальній галузі (41%), найчастіше працювали/працюють в напрямі профілактики в молодіжному середовищі таких негативних явищ як ВІЛ/СНІД, тютюнопаління, алкоголізм, наркоманія (59%). Крім цього, молодь, яка залучена до галузі соціальної допомоги, займається культмасовою роботою, спортивними заходами, туристичними походами, допомагає людям похилого віку та людям з функціональними обмеженнями тощо.

Жоден з респондентів, хто мав досвід волонтерської роботи, не зазначив відсутності заохочення та нагород в організаціях за свою роботу. Щодо найбільш привабливих форм заохочень та винагороди, то до них волонтери віднесли екскурсії, відвідування театрів, туристичні походи (72% респондентів), матеріальні виплати (проїзні, одяг, харчування) – 24% опитаних. Респонденти самостійно виокремили важливість для себе такої форми винагороди, як моральна – задоволення від результатів власної праці (52% опитаних), набуття професійних навичок, досвіду роботи з людьми (61% опитаних), хоча 59% опитаних акцентували увагу на значущості матеріальної винагороди за свою працю.

Слід зазначити, що хоча матеріальна винагорода зберігає свою вагу, на певному життєвому етапі для молодих людей набуття професійних досвіду, навичок спілкування, співпраці з людьми, розвиток соціальних зв'язків може виявитись домінуючим молодіжним мотивом до добровільної діяльності.

Природним є те, що важливим мотивом участі у волонтерській роботі молоді люди є можливість поспілкуватися з друзями – зробити щось разом. Це вимагає уваги до такого моменту організації волонтерської діяльності, як організація дозвілля добровольців (вечірки, дискотеки тощо).

Розділ 2. Соціологічні дослідження проблем сучасного суспільства

Підсумовуючи результати дослідження, можна зазначити, що одним з основних мотивів участі у волонтерській роботі виявились альтруїстичне бажання волонтерів допомагати іншим, соціального становлення та самоствердження в процесі волонтерської діяльності, досягнення особистісного та професійного розвитку, а також заохочення у матеріальному вимірі за виконану роботу.

У процесі соціальної діяльності у волонтера можуть зникнути інтерес, енергія, винахідливість. Натомість організатор повинен завжди віслідковувати такий стан своїх підлеглих, створювати ситуації із попередження "ефекту вигорання", стимулювання учасників до нових вчинків. Тому організаціям будь-якого типу, де залучаються до роботи волонтери, треба приділяти більше уваги організації та мотивації роботи волонтерів, заохоченню їх до волонтерської суспільно корисної діяльності шляхом цілого комплексу зазначених дій, чинників матеріального та нематеріального змісту.

ЛІТЕРАТУРА: 1. Грига І., Брижовата О., Дувія Л., Лисенко О. Досвід волонтерської роботи та напрями її вдосконалення // Соціальна робота в Україні: Перші кроки / Під редакцією В.Полтавця –К:"КМ Academia". – 2000. - С.145-173. 2. Загальна декларація волонтерів / XI Конгрес Міжнародної асоціації Волонтерів (Париж, 1990р.) // Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку. Вайнола Р.Х., Капська А.Й., Комарова Н.М. та ін – К.: Академпрес, 1999. –112 с. 3. Волонтери в соціальній роботі / Упоряд.: О.Главник, Н.Романова, Т. Дружченко – К.: Главник, 2006. – 128 с. 4. Волонтерство: poradnik для організатора волонтерського руху/ Укладач: Лях.Т.Л. Авт кол: О.В.Безпалько, Н.В.Заверіко, І.Д.Зеєрева., Н.В.Зімнвець та ін - К :ВГЦ "волонтер",2001 р. -176 с. 5. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы . – Спб.: Питер – 2008. – 512 с. 6. Як визнавати працю волонтерів: Практичний посібник / Упорядник В. Дибайло; Ресурсний центр розвитку громадських організацій "Гурт". – К.: Видавничий дім "КМ Академія", 2002. – 32 с. 7. "Volunteerism and the Millennium Development Goals". United Nation Volunteers, 2003. // <http://www.unvvolunteers.org> 8. Циганкова Т. М., Гордєєва Т. Ф. Міжнародні організації: доп. Вид. 2-е, перероб. — К.: КНЕУ, 2001. — 318 с. 9. YMCA: world organization of volunteers / Youth Service America, Washington, DC Suite 2004. – 85 p.